

DIJETE U VREMENU: DOB I BIRAČKO PONAŠANJE U HRVATSKOJ

Bartul Vuksan-Ćusa

Višeslav Raos

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

SAŽETAK

U članku se na temelju terenskoga anketnog istraživanja provedenog nakon predsjedničkih izbora 2019/2020, te uoči parlamentarnih izbora 2020. analizira odnos dobi i biračkog ponašanja u Hrvatskoj. Pri tome se rad smješta na sjecište između istraživačkih tradicija sociologije mladih i analize društvenih rascjepa i biračkoga ponašanja. Na temelju modela multinominalne logističke regresije testira se odnos prediktora izvedenih iz dimenzija: religija i etika, povijest, stranke, vrijednosti, povjerenje i socioekonomski status, te dobne skupine. Provedeno istraživanje pokazuje kako postoji podudarnost prediktivnih modela za parlamentarne i predsjedničke izbore. Nadalje, pokazuje se kako se biračko ponašanje u Hrvatskoj uvelike grupira u dvije dobne skupine, od kojih jednu čine oni između 18 i 46 godina, a drugu oni od 47 do 99. Mlađu skupinu karakteriziraju niže razine autoritarnosti, niža razina povjerenja u tradicionalne medije, te manje povjerenja u efikasnost izvršne vlasti. Obiteljsko naslijeđe partizanskog pokreta pojedinačno je najznačajnija varijabla, no značajno raste s dobi. Kod školskog vjeronauka primjetan je socijalizacijski efekt, te ga tako mlađe dobne skupine više prihvaćaju od starijih, premda značajnih razlika u religioznosti kao prediktoru dobnih skupina nema. Pored toga, nisu utvrđene statistički značajne razlike među kohortama na ljestvici liberalno-konzervativno. Zaključno se može reći kako rad pokazuje stanovito naziranje dobnoga jaza u biračkome ponašanju, poglavito s obzirom na temeljni društveni ras-

Kontakt autora:

Bartul Vuksan-Ćusa, student na Fakultetu političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu.

E-pošta: bartul.vuksan-cusa@studenti.fpzg.hr

Višeslav Raos, docent na Fakultetu političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu.

E-pošta: viseslav.raos@fpzg.hr

cjep u Hrvatskoj, baziran na povijesno-identitetskim razlikama, koji kod mladih naraštaja značajno blijedi.

KLJUČNE RIJEČI: mladi, društveni rascjepi, biračko ponašanje, izbori, Hrvatska

UVOD

Dvadeset godina od prelaska na listovni razmjerni sustav, kritičnih izbora 2000. godine i otvaranja procesa integracije u europske i atlantske asocijacije, nakon niza vrijednih studija o političkoj socijalizaciji i političkim stavovima mladih, kao i studija o biračkom ponašanju i stabilnosti društvenih rascjepa koje ga oblikuju, ovaj rad prepoznaje potrebu za promišljanjem odnosa dobi i biračkog ponašanja u Hrvatskoj kako bi se osvijetlile možebitne generacijske razlike koje postoje među biračima, te ispitalo što se na makro-razini može zaključiti o mladim biračima. Ilišin (2002) je u radu o mladima i politici pokazala raznolikost političkih stavova mladeži, te ih povezala s nizom sociodemografskih obilježja, uz obrazovanije i urbanije mlade koji preferiraju stranke lijevo od centra, te religioznije mlade u manjim sredinama koji se više opredjeljuju za stranke desno od centra. Uz to je zaključila kako njeno i srodna istraživanja sugeriraju kako „u suvremenoj Hrvatskoj nema ozbiljnih naznaka (potencijalnog) generacijskog sukoba” (Ilišin 2002, 200). Dva desetljeća kasnije, u ovome radu pokušat ćemo aktualizirati to pitanje i ispitati u kojoj mjeri se razlikuju biračke preferencije pojedinih dobnih kohorti, te što se u tom kontekstu novoga može zaključiti o mladima. Stoga se u tekstu prvenstveno iznosi kraći pregled glavnih nalaza dosad provedenih studija i analiza biračkog ponašanja u Hrvatskoj, da bi se zatim fokus stavio na mlade i njihovo biračko ponašanje. Zatim se predstavljaju istraživački okvir, te podaci i metodologija korištena u našoj analizi. U tom kontekstu se iznosi i podjela prediktora na skupove. Naposljetku, predstavljaju se i objašnjavaju dobiveni rezultati, odnosno nudi se interpretacija u kontekstu dosad provedenih istraživanja.

BIRAČKO PONAŠANJE U HRVATSKOJ

Istraživanja strukture društvenih rascjepa i naravi stranačkoga natjecanja u Hrvatskoj kroz niz studija potvrdila su postojanje poprilično stabilnoga kulturnog rascjepa, uz vrlo slabo izražen do nepostojeći socioekonomski rascjep (Kasapović, Šiber i Zakošek 1998; Čular 2004; Henjak 2005, 2007, 2011, 2018; Henjak, Čular i Zakošek 2013; Raos, 2020). Kulturna dimenzija stranačkoga natjecanja u sebi sadrži dvije osnovne dimenzije, jednu „ideološko-kulturnu”, a drugu „povijesno-identitetsku” (Henjak, Čular i Zakošek 2013, 462).

Prva dimenzija u sebi sadrži vrijednosne odrednice, pri čemu je najznačajnija religioznost, mjerena kao stupanj bliskosti s vjerskim institucijama i službenim vjerskim naukom (u praksi, to se uvelike odnosi na odnos prema Katoličkoj crkvi), ili kao praktična religioznost, odnosno učestalost odlaska na vjerske obrede (u praksi se to odnosi na učestalost odlaska na misu).

Druga dimenzija odnosi se na vrednovanje ključnih događaja iz prošlosti i određivanje prema njima i njihovome društvenom i političkom naslijeđu. Tu se posebice ističe obiteljsko naslijeđe iz Drugoga svjetskog rata koje je prvi tematizirao Šiber (1997), nakon čega se opetovano kroz kasnija istraživanja pokazalo kao izrazito dobar prediktor glasovanja za lijevi, odnosno desni centar. U analizi strukture društvenih rascjepa na temelju izbora 2000, 2003, 2007. i 2011. godine, Henjak, Zakošek i Čular (2013: 465–466) pokazuju kako se stupanj religioznosti održava kao stabilan prediktor glasovanja kroz vrijeme, bez obzira na interakciju s varijablom dobi, dok s vremenom slabi utjecaj povijesne komponente kulturne dimenzije natjecanja, tj. s nižom dobi slabi obiteljsko naslijeđe Drugoga svjetskog rata kao prediktor biračkih preferencija.

Uz religioznost i odnos prema Drugome svjetskom ratu, kao važna odrednica glasovanja u istraživanjima se pokazala i ljestvica autoritarnih stavova, pri čemu više razine autoritarnosti kod ispitanika služe kao dobar prediktor biračkih preferencija za opcije desno od centra (Šiber 1998). Kasniji radovi opažaju postupno smanjivanje uloge autoritarnosti s protokom vremena i općom konsolidacijom demokracije (Čular 2004). Pa ipak, recentno istraživanje o odnosu normativne i praktične potpore demokraciji upućuje na porast autoritarnosti nakon izbora 2015. godine (Čular i Šalaj 2019, 17), što ima implikacije po tumačenje konsolidacije demokracije, ali i vraćanje istraživanju autoritarnosti kao važnog prediktora biračkih preferencija.

Čular (2004: 142) je u razmatranju mogućeg daljnjeg razvoja stranačkog sustava u Hrvatskoj najavio mogućnost otvaranja novog rascjepa između zagovornika otvorenog (globaliziranog) i zatvorenog (suverenističkog, komunitarističkog) društva. Raos (2020) na tom tragu testira varijablu suverenizma, te pronalazi relativno slabu, no ipak vidljivu vezu između manje suverenističkih vrijednosti i preferencije za stranke lijevoga centra. Na ovaj se potencijalni rascjep nakon 2015. naslanja i pitanje odnosa prema migrantima. Vuksan-Ćusa (2018: 14) pokazuje kako su autoritarnost i etnocentrizam, ali preferencija za stranke desno od centra, dobri prediktori protumigrantskih stavova kod ispitanika.

Uvodno smo istaknuli kako istraživači odnosa društvenih rascjepa i biračkoga ponašanja u Hrvatskoj nisu uspjeli detektirati jasan socioekonomski rascjep. Ovdje treba nadodati kako prethodna istraživanja pronalaze socioekonomske kolektivne (klasne) razlike u stavovima i vrijedno-

stima, ali se one, barem zasad, ne pretvaraju u jasno strukturirane biračke preferencije uzduž ekonomskoga rascjepa, odnosno osi natjecanja koja bi sezala od ekonomske ljevice (ekonomski protekcionizam, potporu distributivnim i redistributivnim politikama) do ekonomske desnice (ekonomski liberalizam, potpora smanjenju državne uloge u regulaciji ekonomskih i drugih društvenih odnosa). Ančić, Baketa i Kovačić (2019) nalaze vezu između klasnoga statusa i razine i vrste političke participacije, dok Henjak i Vuksan-Čusa (2019) detektiraju slabe, no ipak vidljive poveznice između socioekonomskog statusa i stavova o ekonomskim pitanjima, te pokazuju da su osobe koje su u ranjivijemu socioekonomskom položaju sklonije preferirati stavove koje je moguće opisati kao ekonomski protekcionizam. U konačnici, treba spomenuti kako se, umjesto stranačkog natjecanja koje bi se strukturiralo uzduž ekonomskog rascjepa, birački stavovi o ekonomskim pitanjima formiraju na temelju već ranije izgrađenih stranačkih preferencija i identiteta, kao što Henjak (2007: 86) pokazuje na primjeru parlamentarnih izbora 2007. i pitanja uvođenja poreza na nekretnine.

MLADI I BIRAČKO PONAŠANJE

Dosada provedene studije, čiji je fokus, prvenstveno ili između ostaloga, bio odnos mladih¹ i politike u širem smislu riječi pokazale su iste ili pretežito slične nalaze. Općenito govoreći, može se reći da mlade karakteriziraju izostanak interesa za politiku, niske razine participacije u formalnim oblicima politike, te predominantno nepovjerenje u politički sustav, odnosno njegove institucije (Gvozdanović 2014; Franc i Međugorac 2015; Ilišin 2008, 117; Gvozdanović i dr. 2019, 66).² No, zadržati se na konstataciji po kojoj mladi nisu naročito zainteresirani za politiku bi značilo poprilično eufemizirati stvaran odnos mladih i politike. Riječju, problem je višestruk. Jedna dimenzija problematike pred nama se svakako tiče političke, odnosno građanske pismenosti mladih u Hrvatskoj. Bačić (2011), te Bačić i Šalaj (2011) pokazuju kako odgojno-obrazovni sustav, odnosno

1 Mladi se definiraju kao društvena kohorta između petnaeste i tridesete godine života (Ilišin prema Gvozdanović i Kovačić 2020: 203). Na tom tragu, ovaj rad mlade tretira kao društvenu skupinu od osamnaeste do tridesete godine života budući da se temelji na podacima iz anketa Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu u kojima je minimalna dob za sudjelovanje osamnaest godina.

2 Ovdje treba naglasiti kako je nepovjerenje u temeljne političke institucije, poput Sabora, Vlade, Predsjednika i političkih stranaka, karakteristično za cjelokupnu biračku populaciju, neovisno o dobnoj podjeli. Čorkalo Biruški i dr. (2020, 11) tu tezu opetovano dokazuju te akcentiraju kako je nepovjerenje u institucije posebno problematično u vremenu pandemije, odnosno javnozdravstvene (i ekonomske), krize jer upravo tad institucije imaju naglašenu ulogu u upravljanju i vođenju društva.

formalna politička socijalizacija ne uspijeva u kreiranju zadovoljavajuće političke kulture, tj. pokazuje se kako većinu učenika karakteriziraju niske razine političkog znanja, pri čemu se jasno očitava sklonost učenika autoritarizmu. Paradoks jačanja potpore autoritarnim oblicima političkog djelovanja kod mladih, uz njihovo istovremeno odrastanje, sazrijevanje i socijalizaciju u demokratskome političkom sustavu, naglasila je i većina drugih studija (Ilišin 2015; Kovačić i Horvat 2016; Ilišin i Gvozdanović 2016; Ilišin, Gvozdanović i Potočnik 2017). Međutim, treba istaknuti kako mladi, unatoč tome što ne izlaze na izbore ili ne vjeruju središnjim političkim institucijama, ipak prihvaćaju temeljne vrijednosti liberalno-demokratskog poretka. Stoga Ilišin zaključuje kako je demokratski potencijal mladih, u tom smislu, neupitan (2011: 116).

Ipak, ambivalentnosti se ovime ne iscrpljuju. Premda je stranačka identifikacija mladih poprilično slaba, pokazuje se kako mladih članova stranaka ima dvostruko više negoli mladih koji strankama uopće vjeruju (Ilišin 2015, 28; Ilišin i Spajčić Vrkaš 2017, 403). Iz toga se nameće zaključak kako su mladi, unatoč općenitoj skepsi naspram politike, dominantnom nedostatku stranačke identifikacije i nepovjerenju prema političkim institucijama, uključivši i političke stranke,³ ipak spremni participirati u politici. Međutim, oni to čine na način da članstvo u strankama vide kao svojevrsni mehanizam rješavanja egzistencijalnih problema u uvjetima stvarno ili percipirano nedostupnih resursa, to jest, radi se o shvaćanju stranačke politike kao instrumenta za promociju vlastitih interesa iliti osobno zbrinjavanje (Ilišin 2015: 39).^{4,5} Dakle, čini se kako mlađe dobne kohorte ne ulaze u političke stranke radi intrinzičnih demokratskih i/ili političkih pobuda usmjerenih k općem dobru, pogotovo ako na umu imamo da je unutarstranačka demokracija u Hrvatskoj relativno slabo razvijena, odnosno da postoji velika diskrepancija između formalnih prava članova stranaka i njihovog stvarnog utjecaja (Čular, Nikić Čakar i Raos 2016; Čelap i Nikić Čakar 2017). Naravno, treba naglasiti kako se tek manjina pripadnika najmlađe dobne kohorte odlučuje za učlanjenje u političke stranke, dok većina „njeguje” odnos prema politici na način koji je uvodno prikazan. Iako odnos mladih i politike karakteriziraju određene anomalije i ambivalentnosti, treba zaključiti kako su mladi, između ostaloga i u smislu poli-

3 Treba naglasiti kako ove pojave nisu svojstvene samo Hrvatskoj. Radi se o tome da mladi općenito ne drže izbornu participaciju važnom koliko starije dobne kohorte, a uz to se češće nego rjeđe ne mogu identificirati s postojećim političkim strankama (Linek i Petrušek 2016).

4 Ilišin (2015: 33–35), nastojeći precizirati karakteristike mladih koji se involviraju u stranačku politiku, pokazuje kako ti mladi ponajviše dolaze iz slabije razvijenih, odnosno ruralnih sredina; točnije, radi se o mladima koji su osposobljeni za tržište rada ili se na njemu nastoje bolje profilirati.

5 Više o odnosu mladih i klijentelizma vidjeti u: Ilišin i Gvozdanović (2020).

tike, zaista gubitnici tranzicije (Gvozdanović i Kovačić 2020, 232). Riječju, njihov status u društvu jest višestruko marginalan – oni ne participiraju dovoljno u tijelima vlasti, a zbog nedostatka sustavne politike stranačkog podmlađivanja njihov status, položaji i interesi ostaju nedovoljno društveno afirmirani (Gvozdanović 2014, 9). Oni su svjesni te marginaliziranosti i potrebe za participacijom, ali to shvaćanje ne „transponiraju na svoj ukupni društveni položaj” (Ilišin 2002, 199). Drugim riječima, mladi politiku shvaćaju kao nešto izvanjsko njihovome svijetu, to jest političku moć ne dovode u kauzalan odnos sa svojim društvenim položajem. Zbog svega toga oni se povlače u privatnu sferu, ne baveći se previše širim društvenim i političkim temama – oni ponajviše smjeraju na uklapanje u postojeći sustav, odnosno *status quo*, iako o tom sustavu nemaju ponajbolje mišljenje (Bovan, Kovačić i Vučković 2018, 71–77).⁶

Nasuprot tome, što se međugeneracijskog prijenosa vrijednosti tiče, čini se kako Hrvatsku u tom pogledu karakterizira kontinuitet – nije došlo do svojevrsnog dobnog jaza ili sukoba (Ilišin 2015: 20–21; Gvozdanović i Kovačić 2020: 210). No, to ne znači da su političke preferencije mlađih dobnih kohorti istovremeno oblikovane istim ili sličnim determinantama koje karakteriziraju političke odabire starijih dobnih kohorti. Točnije govoreći, postojeći strukturni rascjepi se zasigurno reflektiraju i u političkim preferencijama mlađeg biračkog tijela, ali pitanje je u kojem intenzitetu. Dosada navedene studije su, ponajviše iz vizure empirijski usmjerene sociologije, u fokus svog razmatranja stavljale mlade i njihove političke vrijednosti.

Ova studija gradi na tim osnovama i u naraciju nastoji uvesti postojeće društvene rascjepu u Hrvatskoj, to jest, nastoji se propitati koliko društveni rascjepi oblikuju mlade, odnosno njihove političke preferencije naspram drugih dobnih kohorti.⁷

Tablica 1. Stranačka (ne)identifikacija po dobnim skupinama

	Smatrate li općenito da ste bliski nekoj stranci u Hrvatskoj?		
	<i>Odgovor: NE</i>		
	2015.	2016.	2020.
Kohorta 1(18–30)	80,5	87,6	81,8
Kohorta 2(31–46)	71,6	77,3	77,5
Kohorta 3(47–60)	68,3	72,6	64,5
Kohorta 4(61–99)	56,6	59,1	55,2

Izvor: Hrvatske izborne studije, 2015, 2016, 2020.

6 Takvo stanje Bovan, Kovačić i Vučković nazivaju korozivnom apatijom (2018).

7 U tom smislu Ilišin (2005: 66) ističe kako se u kontekst postojećih društvenih rascjepa može uključiti i dobnii rascjep, to jest dob se može smatrati nečim što „generira profiliranje i polarizaciju političkih stavova i obrazaca ponašanja”.

Podatci prikazani u Tablici 1 jasno govore kako se mlađi birači znatno manje poistovjećuju s postojećim strankama. Točnije, u tri promatrana vremenska intervala, upravo se najmlađa dobna kohorta najmanje poistovjećuje s postojećom stranačkom ponudom – otprilike 80% prve dobne skupine ne smatra se bliskim niti jednoj stranci u Hrvatskoj. Nasuprot tome, primjetno je kako se stranačka identifikacija povećava s godinama, točnije, u najstarijoj dobnoj kohorti postotak onih koji se ne identificiraju niti s jednom strankom opada na nešto više od 50%. Ono što valja primijetiti jest da izostanak stranačke identifikacije u ovako postavljenim dobnim skupinama razmjerno stabilan,⁸ tj. primjetno je kako nema većih oscilacija, što znači da se radi o trajnijem trendu na kojeg valja obratiti pozornost.⁹ Budući da su stranke primarni mehanizmi transferiranja pojedinih dimenzija društvenih rascjepa u političke preferencije, a uz to su one istovremeno političke i ideološke „informacijske kratice” (Henjak 2005, 85) za većinu hrvatskih birača, opravdanim se čini zapitati koliko su onda mladi zapravo uronjeni u društvene rascjepe kada se većinom ne identificiraju s postojećom stranačkom ponudom. Čini se kako je na tragu toga Blanuša (2015), koji pokazuje kako je kod mladih postojana reprodukcija podjela utemeljenih na različitim viđenjima Drugoga svjetskog rata, no istovremeno se naglašava kako postoje znatne razlike u intenzitetu doživljaja – mladi taj rascjep prihvaćaju s manjom emocionalnom involviranošću, to jest iako se taj rascjep i dalje reproducira, mladi ga doživljavaju s manjom strašću i s ponešto veće distance. Određeni odmak mladih od dominantnih društvenih rascjepa pokazuje i Henjakova (2018) analiza u kojoj se ističe kako se glasovanje mladih birača za nove stranke na parlamentarnim izborima 2015. i 2016. zapravo može smatrati svojevrsnom neuklopljenošću sâmihih mladih birača u tradicionalne rascjepe koji karakteriziraju suvremenu hrvatsku politiku. Sličnu stvar potvrđuje i Raos (2020) na primjeru parlamentarnih izbora 2020. godine, gdje se pokazuje kako mlađi birači više apstiniraju ili glasuju za nove stranke koje nisu formirane unutar dominantnih društvenih rascjepa. Stoga se opravdanim čini preciznije propitati koliko se mlađe dobne kohorte razlikuju od starijih dobnih kohorti u smislu uklopljenosti u postojeće društvene rascjepe.

8 Najveća oscilacija je primjetna upravo kod najmlađe dobne kohorte i to u periodu od 2015. do 2016. godine, kada se povećala za nekih 7%. To se može protumačiti pojavom Mosta, odnosno time što je Most, koji je u svom biračkom tijelu imao primjetan udio mladih (Nikić Čakar 2018, 17), participirao u izvršnoj vlasti, ali je to imalo relativno kratak rok trajanja (tek nešto više od 140 dana). Pretpostavka je da su se mladi razočarali njihovim djelovanjem u izvršnoj vlasti, odnosno politički na najvišoj razini, te su onda pribjegli stranačkoj (ne)identifikaciji.

9 Pa ipak, ovo se može objasniti i pomoću faza životnoga ciklusa, odnosno kazati kako građani s dobnim sazrijevanjem i politički sazrijevaju, te s vremenom stječu (snažniju) stranačku identifikaciju koju isti ti pojedinci nisu posjedovali u ranijoj životnoj dobi.

ISTRAŽIVAČKI OKVIR

Svrha ovoga rada je ispitati u kojoj mjeri se biračke karakteristike u Hrvatskoj razlikuju po dobi, odnosno po demografskim kohortama. Stoga u ovom članku pokušavamo testirati dosadašnje uvide istraživanja strukture društvenih rascjepa i biračkoga ponašanja u Hrvatskoj na dobroj dimenziji. Pri tome se oslanjamo na istraživanja o mladima i njihovoj političkoj socijalizaciji, te stavovima i vrijednostima, kao i na temeljnu strukturu društvenih rascjepa, pri čemu se biračko ponašanje strukturira uzduž rascjepa utemeljenog u odnosu prema religiji i odnosu prema povijesnom naslijeđu. Premda istraživanje ispituje razlike u strukturiranju društvenih rascjepa i biračkim obilježjima na temelju svih dobnih skupina, rad za cilj prvenstveno ima pokušaj dobivanja odgovora na pitanje jesu li mladi u Hrvatskoj drugačija vrsta birača od ostatka populacije. Na taj način ovaj rad spaja dvije istraživačke tradicije, onu sociologije mladih, ponajviše vezanu uz Institut društvenih istraživanja u Zagrebu, te tradiciju istraživanja biračkoga ponašanja na temelju anketa Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Takav spoj bi trebao dati doprinos razumijevanju odnosa dobi i društvenih rascjepa u Hrvatskoj te osvijetliti jednu od istraživačkih „bijelih mrlja”, kako ih je nazvao Županov (2002: 9).

PODATCI I METODE

U ovome radu koristimo se podacima dobivenima u okviru predizborne terenske ankete na nacionalno reprezentativnome uzorku, provedene od sredine veljače do sredine ožujka 2020. godine. Radi se o nastavku empirijskoga istraživačkog niza „Hrvatske izborne studije” pri Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Budući da je terensko prikupljanje podataka u okviru ove ankete okončano prije vremena zbog uvođenja restrikcija povezanih sa suzbijanjem pandemije koronavirusa, broj ispitanika u uzorku iznosi nešto manje od tisuću (što je uobičajena brojka za prethodna anketna istraživanja u nizu *Hrvatskih izbornih studija*), točnije 979. Podatci su izvorno obrađivani (rekodiranje, ispitivanje pouzdanosti ljestvica, ispitivanje multikolinearnosti) u programu *SPSS*, a analiza (deskriptivna statistika, testiranje proporcionalnih omjera, regresijski modeli, marginalni efekti) je potom rađena u programskom jeziku *R*, u sučelju *R Studio*, uz uporabu paketa *tidyverse*, *ggpubr*, *ggeffects*, *stargazer*, *nnet* i *rstatix*.

Okosnicu ovoga istraživanja čini multinominalna logistička regresija s četiri dobne skupine na ovisnoj varijabli i nekoliko skupova prediktora koji korespondiraju sljedećim dimenzijama: 1) religija i etika, 2) povijest, 3) stranke, 4) vrijednosti i 5) povjerenje. Testiramo četiri različita podmodela s obzirom na četiri različite kohorte koje služe kao referentne kate-

gorije. Uz to, modele testiramo s obzirom na predsjedničke (2019–2020) i parlamentarne (2020) izbore (varijacija s obzirom na skup prediktora 3).

Četiri demografske kohorte (kohorta 1 do kohorta 4) dobivene su dijeljenjem cijelog uzorka na kvartile. Tako kohortu 1 čine ispitanici od 18 do 30 godina, kohortu 2 ispitanici od 31 do 46 godina, kohortu 3 oni od 47 do 60 godina, te kohortu 4 oni od 61 do 99 godina u uzorku.

Prvi skup prediktora čine varijable „religioznost“, „pobačaj“ i „vjeronauk“. Kao što je već ranije spomenuto, religioznost, ovdje mjerena kao učestalost odlaska na vjerske obrede (ljestvica 1 do 6), konzistentno se u istraživanjima biračkog ponašanja u Hrvatskoj pokazuje kao dobar prediktor. Novija istraživanja potvrdila su i važnost pitanja regulacije pobačaja (Raos 2019), te stava o izvođenju vjeronauka u školi (Raos 2020) kao razdjelnice između birača, uz birače HDZ-a koji odskaču u preferiranju školskoga vjeronauka, te češći restriktivni stav o prekidu trudnoće kod ispitanika koji preferiraju Domovinski pokret Miroslava Škore. Obje varijable su dihotomnog karaktera, gdje 1 označava podršku vjeronauku u školi, odnosno podršku slobodnom odlučivanju o prekidu trudnoće, dok 0 označava želju za izvođenjem vjeronauka u župnom uredu, odnosno želju za restriktivnijom regulacijom pobačaja ili potpunom zabranom.

Drugi skup prediktora, nazvan „povijest“, obuhvaća dvije dihotomne varijable, „NOB“ i „NDH“, koje se odnose na političku biografiju (Šiber 1997), odnosno na pitanje na kojoj su strani u Drugome svjetskom ratu pretežito bili članovi obitelji ispitanika, s time da „NDH“ obuhvaća dva izvorna odgovora u anketi – pripadnost domobranskim postrojbama i pripadnost ustaškim postrojbama.

Na temelju trećeg skupa neovisnih varijabli, koji se tiče biračkih preferencija, formirana su dva zasebna modela, jedan za parlamentarne, drugi za predsjedničke izbore. Prednost korištene ankete jest to da je ona u kontekstu srpanjskih parlamentarnih izbora bila predizbornog, a u kontekstu prosinačko-siječanjskih predsjedničkih izbora poslijeizbornog karaktera. Za oba tipa izbora stvorene su dihotomne varijable biračkih preferencija za tri liste (HDZ, Restart koalicija, Domovinski pokret Miroslava Škore), odnosno troje kandidata (Zoran Milanović, Kolinda Grabar-Kitarović, te Miroslav Škoro) s najviše osvojenih glasova na tim izborima.

Četvrta skupina prediktora odnosi se na ljestvice kojima mjerimo šire svjetonazorsko određenje. Za potrebe ove studije u ovu grupu prediktora uvrštena je ljestvica autoritarnosti koja se oslanja na Šiberovu ljestvicu (Šiber 1998). Ljestvica sadrži pet čestica, a njena interna pouzdanost ocijenjena je prihvatljivom, uz Cronbachovu α od 0,61. Pored toga, koristi se i ljestvica suverenizma od sedam stupnjeva, pri čemu 1 označava najviše preferencija za odlučivanje na europskoj razini (supranacionalni pristup),

a 7 najviše preferencija za odlučivanje na nacionalnoj razini (suvereni-
stički pristup). Ova ljestvica temelji se na novom skupu pitanja koji ranije
nije bio korišten u okviru anketa u nizu *Hrvatskih izbornih studija*. Uz to
se koristi i ljestvica društvenoga konzervativizma sačinjena od pet čestica
koja se često naziva i ljestvica liberalno-konzervativno, a može se donekle
smatrati boljim „toplomjerom” načelnih razlika u političkim i društvenim
pogledima na svijet od nekim ispitanicima pomalo apstraktnog samoi-
dentificiranja na ljestvici lijevo-desno.¹⁰ Za ovu ljestvicu dobivena je dobra
mjera pouzdanosti (α : 0,71). Naposljetku se koristi i ljestvica populizma
konstruirana prema novoj mjeri populizma koju su razvili Castanho Silva i
dr. (2019), te ljestvica etničkog ekskluzivizma koja mjeri socijalnu distancu
prema migrantima i nizu etničkih skupina u Hrvatskoj (usp. Vuksan-
-Ćusa 2018). Za ljestvicu populizma dobivena je prihvatljiva α od 0,63, a za
ljestvicu etničkog ekskluzivizma izrazito visoka, od 0,92.

U idućoj skupini prediktora nalaze se mjere povjerenja u središnje poli-
tičke institucije, mjera povjerenja u Europsku uniju, mjera povjerenja u
tradicionalne medije, te mjera efikasnosti izvršne vlasti. Mjeru povjerenja
u institucije čini ljestvica dobivena od čestica koje mjere povjerenje u Pred-
sjednika, Sabor, Vladu, sudove, državnu upravu, političke stranke te sindi-
kate. Kod mjere povjerenja u tradicionalne medije radi se o povjerenju u
vijesti na televiziji, radiju, te u tiskovinama. Za mjeru povjerenja u insti-
tucije dobivena je jako dobra α od 0,87, a za mjeru povjerenja u tradicio-
nalne medije izrazito dobra (0,9). Mjera efikasnosti izvršne vlasti nova je
mjera dobivena na temelju procjene ispitanika (na ljestvici 1 do 3) u kojoj
se mjeri dvije glavne stranke (HDZ i SDP, jedine premijerove stranke od
1990. do danas) zauzimaju za interese niza različitih društvenih i socio-
ekonomskih kategorija građana. U tom smislu ona služi kao heuristički
prečac u „hvatanju” stavova ispitanika o efikasnosti izvršne vlasti. Ova skala
ima izrazito visoku internu konzistentnost (0,91). Detaljan prikaz čestica
i dobivenih mjera pouzdanosti za prediktivne ljestvice dan je u Tablici 5 u
dodatku na kraju rada.

U idućoj sekciji prezentiramo, te potom raspravljamo rezultate dviju
regresija, za parlamentarne i predsjedničke izbore (prema 3. skupu
prediktora), a unutar njih uspoređujemo prilagodbu regresijskog modela
s obzirom na četiri kohorte na ovisnoj varijabli. Poradi boljeg razumije-
vanja i tumačenja dobivenih rezultata, na temelju regresijskih modela u
nastavku se prezentiraju i dijagrami marginalnih efekata. Marginalni efekti
izračunati su i prikazani za po jedan prediktor iz svakog skupa prediktora
koji je dao najveći i ujedno statistički značajni koeficijent.

10 Vidjeti raspravu o prednostima i nedostacima korištenja mjernog instrumenta lije-
vo-desno i ljestvice liberalizma-konzervativizma u: Čular 1999.

REZULTATI I DISKUSIJA

Promotrimo li marginalne efekte za najznačajnije prediktore uočavamo nekoliko stvari. Prvenstveno, možemo vidjeti kako se u oba testirana modela, onom za parlamentarne te onom za predsjedničke izbore, kod statistički najznačajnijih varijabli (odnos prema školskom vjeronauku, tradiciji NOB-a, Restart koaliciji i Zoranu Milanoviću, autoritarnosti, te efikasnosti izvršne vlasti), odvija svojevrsno cijepanje biračke populacije na dvije dobne skupine. Poblžiše rečeno, za dvije najmlađe dobne kohorte je kod najznačajnijih varijabli vidljivo približno kretanje krivulja u istom smjeru. Nasuprot tome, kod dvije najstarije dobne kohorte vidimo kretanje krivulja u istom smjeru, samo je to kretanje suprotno usmjereno od onoga kojeg primjećujemo kod prve i druge dobne kohorte. Pa ipak, valja istaknuti kako su najveće razlike vidljive između prve i četvrte dobne kohorte, dok su razlike između ostalih dobnih kohorti nešto blaže.

Nadalje, kretanje krivulje kod varijable koja ispituje odnos prema nastavi vjeronauka (preferira li se školski ili crkveni vjeronauk) jasno pokazuje kako se populacija dijeli na dvije skupine, pri čemu mlađe dobne kohorte više preferiraju vjeronauk u školama, dok je župna inačica vjeronauka poželjnija među starijim dobnim kohortama, s time da je ovaj efekt najviše izražen kod kohorte koja obuhvaća ispitanike u dobi od 18 do 30 godina. Drugim riječima, s podrškom za školski vjeronauk raste vjerojatnost da će ispitanici biti pripadnici mlađih dobnih kohorti. Ovakav nalaz možemo tumačiti (i) time da oni koji su socijalizirani s školskim vjeronaukom jednostavno njega i prihvaćaju, dok ga oni koji nisu familijarizirani s vjeronaukom u odgojno-obrazovnom sustavu odbacuju, to jest više preferiraju crkveni, tj. župni vjeronauk. Budući da se pitanje školskog vjeronauka može smatrati prediktorom koji ispituje odnos Crkve i države, korisnim se čini prisjetiti osnovne kategorizacije društvenih rascjepa Lipseta i Rokkana (1967). Naime, Lipset i Rokkan jednim od temeljnih društvenih rascjepa smatraju upravo onaj između Crkve i države, unutar kojeg je predmet šire društvene podjele bio sukob liberalne (i sekularne) države sa svećenstvom oko, između ostaloga, pitanja uloge vjere i utjecaja Crkve u školstvu (Caramani 2013: 237). U tom smislu možemo, dakle, tumačiti naš nalaz kao izraz svojevrsne identitetske religioznosti unutar koje se mladi i mlađi ispitanici poistovjećuju s onime što im je socijalizacijski poznato, to jest, školskim vjeronaukom. S time u vezi treba dodati kako se religioznost nije pokazala odveć značajnim prediktorom. S obzirom na to da varijabla koja ispituje religioznost zapravo mjeri učestalost odlaska u crkvu, njome se ispituje praktična religioznost, što je drugačija stvar od identitetske religioznosti koja je vezana uz odnos države i Crkve, odnosno odgojno-obrazovnog sustava i vjerskih zajednica. No, iako bi se moglo tumačiti kako je na djelu raskorak između praktične religioznosti (učestalost odlazaka u crkvu) i identitetske religioznosti (odnos

prema školskom vjeronauku), to tek treba propitati.¹¹ Zasada treba napomenuti kako religioznost i dalje ostaje „važnim obilježjem hrvatskih građana” (Nikodem i Zrinščak 2019, 384), te izrazito bitnim prediktorom biračkog ponašanja, odnosno važnim faktorom u oblikovanju političkih identiteta ljevice i desnice u Hrvatskoj (Čular 2004; Jou 2010; Henjak Zakošek i Čular 2013; Raos 2020). No, u ovome istraživanju praktična religioznost ne pokazuje se kao dobar prediktor pripadnosti određenim dobnim skupinama, odnosno kohortama.

Dvije varijable koje su statistički najznačajnije u oba regresijska modela su one koje ispituju odnos prema NOB-u i Restart koaliciji, odnosno Zoranu Milanoviću. Ovdje prikazani marginalni efekti navedenih varijabli (Slike 2 i 3) pokazuju kako s povećanjem broja godina, odnosno kretanjem od 1. prema 4. dobnj kohorti, značajno vjerojatnost glasovanja za Restart koaliciju, Zorana Milanovića, to jest pokazuje se kako porastom broja godina raste vjerojatnost toga da ispitanikova obitelj ima političku-povijesnu tradiciju NOB-a. Točnije, najmlađe dobne kohorte najmanje identificiraju političku biografiju obitelji s NOB-om, to jest s onim što se inače smatra bitnom odrednicom lijevog političkog identiteta u Hrvatskoj. Shodno tome, kod mlađih dobnih kohorti, posebice one od 18 do 30 godina, vidimo manju vjerojatnost glasovanja za stranke, odnosno kandidate koji se u hrvatskoj politici tradicionalno smatraju lijevima (Tablica 6). Efekti su svakako najviše izraženi za 1. i 4. kohortu, dok su značajno slabiji za 2. i 3. kohortu. Dobiveni podaci su u skladu s iznesenim studijama koje pokazuju da se mlađi birači manje identificiraju s postojećim povijesno-vrijednosnim rascjepom (Blanuša 2015), te posljedično postojećom stranačkom ponudom (Henjak 2017, 2018; Raos 2020). Ovo je podudarno s Henjakovim nalazom (2019: 423) kako je Zoran Milanović imao starije biračko tijelo od svojih protukandidatkinja i protukandidata.

Prikazani marginalni efekti (Slika 4) kod varijable koja ispituje autoritarnost evidentno pokazuju kako dvije mlađe dobne kohorte, posebice ona najmlađa, neovisno radi li se o parlamentarnoj ili predsjedničkoj izbornoj areni, pokazuju manju sklonost autoritarizmu – riječju, s povećanom sklonosti prema autoritarizmu raste vjerojatnost da će ispitanici biti pripadnici starijih dobnih kohorti, posebice četvrte, najstarije kohorte. Međutim, treba napomenuti kako srednja vrijednost skale koja mjeri autoritarnost (na ljestvici od 1 do 5) iznosi 3,33 (Tablica 6 u *Dodatku*), što se može smatrati razmjerno visokom ili iznadprosječnom vrijednošću za cijelu populaciju. Stoga možemo zaključiti da, iako mladi jesu najmanje autoritarni od promatranih dobnih kohorti, to istovremeno ne znači da oni nisu autoritarni, budući da cjelokupnu populaciju karakteriziraju više (prije

11 Naznake za nešto takvo su vidljive u studiji Nikodema i Zrinščaka (2019), odnosno u onome što oni nazivaju distancirana crkvenost.

nego li niže) vrijednosti na ovdje predstavljenoj skali autoritarnosti.^{12,13} Ovdje se osobito zanimljivim čini istaknuti Nikodemovu (2019: 396–397) studiju koja je pokazao kako su mlađi ispitanici, barem prema podacima iz 2018. godine, bili skloniji autoritarnom političkom sustavu. No, treba imati na umu da se radi o rezultatu koji je dobiven ispitivanjem samo jedne čestice, što onemogućuje šire zaključke, kao što je uostalom naglasio i sâm autor (Nikodem 2019, 403). Uzimajući sve prethodno istaknuto u obzir, smatramo ovaj nalaz značajnim, budući da se upravo oni koji su se najviše politički socijalizirali u demokraciji pokazuju kao najmanji autokrati. Međutim, to ne znači da se radi o jednoznačnom efektu demokratske konsolidacije. Najmanju sklonost autoritarizmu kod mladih je pronašao i Šiber (1998: 205–207) prije razdoblja demokratske konsolidacije.¹⁴ Stoga je pitanje radi li se o efektu konsolidacije i/ili o pukom efektu dobi. Temeљem svega rečenoga, treba (opetovano) istaknuti kako je značaj ovoga nalaza ograničen time što sve dobne skupine karakteriziraju iznadprosječne razine na skali autoritarnosti – u tom smislu, pripadnici najmlađe kohorte su u zaista paradoksalnoj situaciji, unutar koje se tek mogu dičiti time što su „prvi u selu”.

Varijabla koja se pokazala prilično statistički značajnom, kako u okviru parlamentarnih tako i u okviru predsjedničkih izbora, jest varijabla kojom se mjeri povjerenje u medije. Ovdje treba reći da se radi o medijima koji se uopćeno smatraju tradicionalnima (televizija, tiskani mediji, radio). Prikazani marginalni efekti (Slika 5) pokazuju kako s porastom povjerenja u tradicionalne medije raste vjerojatnost da je ispitanik pripadnik 3. i 4. kohorte, odnosno pokazuje se kako mlađi birači manje vjeruju tradicionalnim medijima. To je u skladu s nalazima dosad provedenih studija medijskih publika koje pokazuju kako mladi manje koriste tradicionalne medije (Čuvalo 2013; Čuvalo i Peruško 2017), te kako im manje i vjeruju (Čuvalo 2010). Zaoštreno govoreći, može se reći da se radi o generacijskom jazu, budući da su tradicionalisti (stariji ispitanici kojima je najvažniji medij televizija) dominantno isključeni iz digitalnog društva, odnosno digitalnih medija (Čuvalo i Peruško 2017).¹⁵ S obzirom na takvu strukturu stavova mlađih kohorti, tj. s obzirom na postojane razlike u preferiranju

12 Ovaj nalaz je u suglasju s Čularovim i Šalajevim (2019) istraživanjem koji pokazuju kako hrvatsku demokraciju odlikuje postojani udjel građana koji su skloni jakom vođi nauštrb demokratskog odlučivanja.

13 Na visoke razine autoritarnosti u tada još jugoslavenskom društvu upozorio je i Šiber (1989) u svojoj komparativnoj studiji.

14 Šiber (1998: 205) je najmanje razine autoritarnosti pronašao upravo kod učenika i studenata, premda on nije operirao dobnim kohortama kao što je to u ovome radu.

15 Pri tumačenju ovoga ne treba zapasti u determinizam, budući da među „digitalcima” (mladima) postoji „latentna klasa sklona čitanju novina”, a televizija ostaje pak bitnom sastavnicom medijskog života svih generacija (Čuvalo i Peruško 2017). U istom radu se nalazi i

različitih vrsta medija, te povjerenju u iste, čini se opravdanim zaključiti kako će svaka stranka koja nastoji mobilizirati birače mlađe od 47 godina morati računati s ovim dobnim raskorakom. Natruhe toga se mogu naći i u uspjehu Živog zida koji je kao stranka svoju povijest započeo *online* prosvjedima (protiv vlasti koju su smatrali, između ostaloga, i neefikasnom), te je primarno mobilizirao mlađe biračko tijelo.

Naposlijetku, u završno razmatranje uključujemo i varijablu koja ispituje efikasnost izvršne vlasti, budući da se ona unutar 5. skupa prediktora pokazala gotovo podjednako značajnom kao i povjerenje u tradicionalne medije. Prikazani marginalni efekti (Slika 6) navedene varijable pokazuju kako mlađe dobne kohorte percipiraju izvršnu vlast (odnosno HDZ i SDP) kao manje efikasnu; točnije, s porastom broja godina istodobno raste vjerojatnost da će ispitanici percipirati vlast kao više efikasnu. Ovaj nalaz je očekivan s obzirom na to da se starije dobne kohorte više identificiraju sa strankama koje su konstituirale ili konstituiraju izvršnu vlast pa, shodno tomu, percipiraju i više razine njihove političke efikasnosti. Ovaj nalaz je na istoj ili barem sličnoj liniji kao Henjakov (2007), po kojem se mišljenje o oporezivanju ponajprije formira iz vizure stranačke identifikacije. Čini se kako se tako tumači i politička efikasnost – oni koji se više poistovjećuju s postojećim strankama također ih i percipiraju kao efikasnije. Istovremeno, treba reći kako ovaj nalaz svjedoči o tome kako postoji prostor za mobilizaciju mlađih dobnih kohorti na temelju njihove strukture stavova o efikasnosti izvršne vlasti. Na ovome tragu bi se moglo ići i u daljnja ispitivanja sposobnosti novih, protuestablišmentskih stranaka u mobiliziranju mladih birača.

Tablica 1. Multinomialni regresijski model, kohorta 1 kao referentna kategorija

	Kohorta 2	Kohorta 3	Kohorta 4	Kohorta 2	Kohorta 3	Kohorta 4
	Parlamentarni izbori			Predsjednički izbori		
Religioznost	0,055 (0,072)	0,062 (0,074)	0,140 [†] (0,075)	0,053 (0,072)	0,035 (0,074)	0,127 [†] (0,076)
Pobačaj	0,550** (0,267)	0,512 [†] (0,276)	0,592** (0,288)	0,475 [†] (0,266)	0,478 [†] (0,277)	0,523 [†] (0,291)
Vjeronauk	-0,516** (0,243)	-0,764*** (0,253)	-0,998*** (0,265)	-0,520** (0,242)	-0,807*** (0,255)	-0,975*** (0,267)
NOB	0,935** (0,395)	1,824*** (0,394)	2,297*** (0,393)	0,951** (0,392)	1,896*** (0,392)	2,378*** (0,392)

dobar prikaz medijskih generacija s obzirom na korištenje pojedinih medija (Čuvalo i Peruško 2017: 290).

BARTUL VUKSAN-ĆUSA, VIŠESLAV RAOS
DIJETE U VREMENU: DOB I BIRAČKO PONAŠANJE U HRVATSKOJ

NDH	-0,203 (0,341)	0,576* (0,317)	0,897*** (0,322)	-0,165 (0,342)	0,486 (0,321)	0,792** (0,326)
HDZ	0,483 (0,302)	0,605** (0,305)	0,982*** (0,319)			
Restart	0,770*** (0,281)	0,834*** (0,294)	1,270*** (0,304)			
Domovinski pokret	0,430 (0,311)	0,083 (0,341)	0,145 (0,372)			
Grabar-Kitarović				0,303 (0,310)	1,068*** (0,310)	1,277*** (0,330)
Milanović				0,558** (0,285)	0,800*** (0,305)	1,572*** (0,311)
Škoro				-0,163 (0,341)	0,455 (0,342)	0,812** (0,361)
Autoritarnost	0,353** (0,156)	0,507*** (0,164)	0,973*** (0,172)	0,343** (0,156)	0,500*** (0,163)	0,961*** (0,172)
Suverenizam	0,007 (0,053)	0,044 (0,055)	0,109* (0,057)	0,007 (0,054)	0,038 (0,055)	0,108* (0,057)
Društveni konzervativizam	0,082 (0,154)	0,210 (0,163)	0,179 (0,171)	0,075 (0,155)	0,115 (0,163)	0,098 (0,172)
Populizam	-0,132 (0,162)	0,243 (0,177)	-0,065 (0,181)	-0,144 (0,161)	0,268 (0,178)	-0,066 (0,182)
Etnički ekskluzivizam	0,087 (0,071)	0,318*** (0,078)	0,165** (0,079)	0,097 (0,070)	0,324*** (0,078)	0,183** (0,080)
Povjerenje u institucije	0,094 (0,174)	0,402** (0,179)	0,184 (0,185)	0,110 (0,173)	0,400** (0,180)	0,216 (0,186)
Povjerenje u EU	-0,167 (0,110)	-0,252** (0,114)	-0,097 (0,118)	-0,177 (0,110)	-0,274** (0,115)	-0,120 (0,119)
Povjerenje u tradicionalne medije	0,247 (0,172)	0,361** (0,176)	0,531*** (0,183)	0,279 (0,173)	0,395** (0,177)	0,558*** (0,184)
Efikasnost izvršne vlasti	0,625* (0,311)	0,597* (0,311)	0,547 (0,311)	0,588* (0,311)	0,567* (0,311)	0,432 (0,311)

POLITIČKE PERSPEKTIVE
ČLANCI I STUDIJE

	(0,328)	(0,341)	(0,354)	(0,326)	(0,343)	(0,354)
Konstanta	-3,767*** (1,343)	-8,415*** (1,447)	-8,964*** (1,492)	-3,420*** (1,316)	-8,085*** (1,443)	-8,600*** (1,492)
N	979	979	979	979	979	979
Nagelkerkeov pseudo-R ²	0,276	0,276	0,276	0,292	0,292	0,292
Log-izglednost	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,043,400	-1,043,400
Nulta log-izglednost	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500

*p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Tablica 2. Multinomialni regresijski model, kohorta 2 kao referentna kategorija

	Kohorta 1	Kohorta 3	Kohorta 4	Kohorta 1	Kohorta 3	Kohorta 4
	Parlamentarni izbori			Predsjednički izbori		
Religioznost	-0,055 (0,072)	0,007 (0,068)	0,085 (0,068)	-0,053 (0,072)	-0,019 (0,069)	0,074 (0,069)
Pobačaj	-0,550** (0,267)	-0,038 (0,270)	0,042 (0,279)	-0,474* (0,266)	0,004 (0,272)	0,049 (0,283)
Vjeronauk	0,516** (0,243)	-0,248 (0,239)	-0,482* (0,248)	0,519** (0,242)	-0,288 (0,240)	-0,456* (0,251)
NOB	-0,935* (0,395)	0,889*** (0,295)	1,362*** (0,288)	-0,953* (0,392)	0,944*** (0,294)	1,426*** (0,288)
NDH	0,203 (0,341)	0,779** (0,319)	1,100*** (0,320)	0,166 (0,342)	0,652** (0,320)	0,958*** (0,321)
HDZ	-0,483 (0,302)	0,122 (0,291)	0,499* (0,301)			
Restart	-0,771*** (0,281)	0,063 (0,258)	0,500* (0,267)			
Domovinski pokret	-0,430 (0,311)	-0,346 (0,326)	-0,285 (0,356)			
Grabar-Kitarović				-0,302 (0,310)	0,765*** (0,284)	0,975*** (0,302)
Milanović				-0,559** (0,285)	0,240 (0,259)	1,014*** (0,264)

BARTUL VUKSAN-ĆUSA, VIŠESLAV RAOS
DIJETE U VREMENU: DOB I BIRAČKO PONAŠANJE U HRVATSKOJ

Škoro				0,164 (0,341)	0,617* (0,343)	0,976*** (0,360)
Autoritarnost	-0,353** (0,156)	0,154 (0,150)	0,620*** (0,156)	-0,343** (0,156)	0,157 (0,150)	0,618*** (0,156)
Suverenizam	-0,007 (0,053)	0,037 (0,050)	0,102** (0,051)	-0,007 (0,054)	0,031 (0,050)	0,101* (0,052)
Društveni konzervativizam	-0,082 (0,154)	0,128 (0,150)	0,096 (0,156)	-0,074 (0,155)	0,041 (0,151)	0,023 (0,158)
Populizam	0,132 (0,162)	0,375** (0,163)	0,066 (0,163)	0,144 (0,161)	0,412** (0,164)	0,078 (0,166)
Etnički ekskluzivizam	-0,087 (0,071)	0,231*** (0,073)	0,078 (0,073)	-0,097 (0,070)	0,227*** (0,073)	0,086 (0,074)
Povjerenje u institucije	-0,094 (0,174)	0,308* (0,162)	0,090 (0,167)	-0,110 (0,173)	0,290* (0,163)	0,106 (0,168)
Povjerenje u EU	0,167 (0,110)	-0,085 (0,107)	0,069 (0,109)	0,177 (0,110)	-0,096 (0,108)	0,058 (0,110)
Povjerenje u tradicionalne medije	-0,247 (0,172)	0,114 (0,157)	0,284* (0,162)	-0,278 (0,173)	0,117 (0,158)	0,280* (0,163)
Efikasnost izvršne vlasti	-0,625* (0,328)	-0,028 (0,328)	-0,078 (0,334)	-0,588* (0,326)	-0,021 (0,328)	-0,156 (0,335)
Konstanta	3,767*** (1,343)	-4,648*** (1,351)	-5,197*** (1,377)	3,419*** (1,316)	-4,666*** (1,351)	-5,181*** (1,382)
N	979	979	979	979	979	979
Nagelkerkeov-pseudo-R ²	0,276	0,276	0,276	0,292	0,292	0,292
Log-izglednost	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,043,400	-1,043,400
Nulta log-izglednost	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500

*p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Tablica 3. Multinomialni regresijski model, kohorta 3 kao referentna kategorija

	Kohorta 1	Kohorta 2	Kohorta 4	Kohorta 1	Kohorta 2	Kohorta 4
	Parlamentarni izbori			Predsjednički izbori		
Religioznost	-0,062 (0,074)	-0,007 (0,068)	0,078 (0,065)	-0,035 (0,074)	0,019 (0,069)	0,092 (0,066)
Pobačaj	-0,512 [*] (0,276)	0,038 (0,270)	0,080 (0,266)	-0,478 [*] (0,277)	-0,003 (0,272)	0,045 (0,269)
Vjeronauk	0,764 ^{***} (0,253)	0,248 (0,239)	-0,234 (0,241)	0,807 ^{***} (0,255)	0,287 (0,240)	-0,168 (0,244)
NOB	-1,824 ^{***} (0,394)	-0,889 ^{***} (0,295)	0,473 [*] (0,258)	-1,896 ^{***} (0,392)	-0,945 ^{***} (0,294)	0,482 [*] (0,257)
NDH	-0,779 ^{**} (0,319)	-0,576 [*] (0,317)	0,321 (0,276)	-0,652 ^{**} (0,319)	-0,486 (0,321)	0,306 (0,275)
HDZ	-0,605 ^{**} (0,305)	-0,122 (0,291)	0,377 (0,288)			
Restart	-0,834 ^{***} (0,294)	-0,063 (0,258)	0,437 [*] (0,260)			
Domovinski pokret	-0,083 (0,341)	0,346 (0,326)	0,061 (0,363)			
Grabar-Kitarović				-1,068 ^{***} (0,310)	-0,765 ^{***} (0,284)	0,209 (0,284)
Milanović				-0,800 ^{***} (0,305)	-0,241 (0,259)	0,773 ^{***} (0,266)
Škoro				-0,455 (0,342)	-0,619 [*] (0,343)	0,357 (0,339)
Autoritarnost	-0,507 ^{***} (0,164)	-0,154 (0,150)	0,466 ^{***} (0,150)	-0,500 ^{***} (0,163)	-0,157 (0,150)	0,461 ^{***} (0,150)
Suverenizam	-0,044 (0,055)	-0,037 (0,050)	0,065 (0,049)	-0,031 (0,050)	-0,038 (0,055)	0,069 (0,049)
Društveni konzervativizam	-0,210 (0,163)	-0,128 (0,150)	-0,032 (0,152)	-0,115 (0,163)	-0,040 (0,151)	-0,017 (0,153)
Populizam	-0,243 (0,177)	-0,375 ^{**} (0,163)	-0,309 [*] (0,166)	-0,268 (0,178)	-0,412 ^{**} (0,164)	-0,334 ^{**} (0,168)

BARTUL VUKSAN-ĆUSA, VIŠESLAV RAOS
DIJETE U VREMENU: DOB I BIRAČKO PONAŠANJE U HRVATSKOJ

Etnički ekskluzivizam	-0,318*** (0,078)	-0,231*** (0,073)	-0,154** (0,073)	-0,324*** (0,078)	-0,227*** (0,073)	-0,141* (0,074)
Povjerenje u institucije	-0,402** (0,179)	-0,308* (0,162)	-0,218 (0,159)	-0,400** (0,180)	-0,290* (0,163)	-0,184 (0,159)
Povjerenje u EU	0,252** (0,114)	0,085 (0,107)	0,155 (0,105)	0,274** (0,115)	0,097 (0,108)	0,154 (0,106)
Povjerenje u tradicionalne medije	-0,361** (0,176)	-0,114 (0,157)	0,170 (0,154)	-0,395** (0,177)	-0,116 (0,158)	0,163 (0,154)
Efikasnost izvršne vlasti	-0,597* (0,341)	0,028 (0,328)	-0,050 (0,323)	-0,567* (0,343)	0,021 (0,328)	-0,135 (0,324)
Konstanta	8,415*** (1,447)	4,648*** (1,351)	-0,549 (1,343)	8,085*** (1,443)	4,665*** (1,351)	-0,515 (1,351)
N	979	979	979	979	979	979
Nagelkerkeov- pseudo-R ²	0,276	0,276	0,276	0,292	0,292	0,292
Log-izglednost	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,043,400	-1,043,400
Nulta log-izglednost	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500

*p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Tablica 4. Multinomialni regresijski model, kohorta 4 kao referentna kategorija

	Kohorta 1			Kohorta 2			Kohorta 3		
	Parlamentarni izbori			Predsjednički izbori					
Religioznost	-0,140* (0,075)	-0,085 (0,068)	-0,078 (0,065)	-0,127* (0,076)	-0,074 (0,069)	-0,092 (0,066)			
Pobačaj	-0,592** (0,288)	-0,042 (0,279)	-0,080 (0,266)	-0,523* (0,291)	-0,048 (0,283)	-0,045 (0,269)			
Vjeronauk	0,998*** (0,265)	0,482* (0,248)	0,234 (0,241)	0,975*** (0,267)	0,455* (0,251)	0,168 (0,244)			
NOB	-2,297*** (0,393)	-1,362*** (0,288)	-0,473* (0,258)	-2,378*** (0,392)	-1,427*** (0,288)	-0,482* (0,257)			
NDH	-0,896*** (0,322)	-1,100*** (0,320)	-0,321 (0,276)	-0,792** (0,326)	-0,957*** (0,321)	-0,306 (0,275)			

POLITIČKE PERSPEKTIVE
ČLANCI I STUDIJE

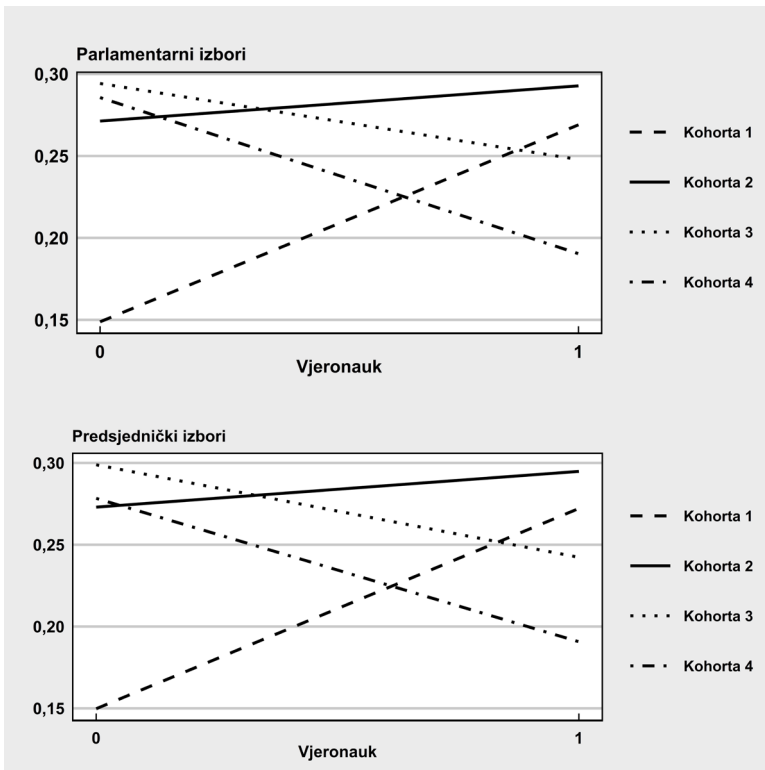
HDZ	-0,982 ^{***}	-0,499 [*]	-0,377			
	(0,319)	(0,301)	(0,288)			
Restart	-1,270 ^{***}	-0,500 [*]	-0,437 [*]			
	(0,304)	(0,267)	(0,260)			
Domovinski pokret	-0,145	0,285	-0,061			
	(0,372)	(0,356)	(0,363)			
Grabar-Kitarović				-1,277 ^{***}	-0,974 ^{***}	-0,209
				(0,330)	(0,302)	(0,284)
Milanović				-1,572 ^{***}	-1,014 ^{***}	-0,773 ^{***}
				(0,311)	(0,264)	(0,266)
Škoro				-0,812 ^{**}	-0,976 ^{***}	-0,357
				(0,361)	(0,360)	(0,339)
Autoritarnost	-0,973 ^{***}	-0,620 ^{***}	-0,466 ^{***}	-0,961 ^{***}	-0,619 ^{***}	-0,461 ^{***}
	(0,172)	(0,156)	(0,150)	(0,172)	(0,156)	(0,150)
Suverenizam	-0,109 [*]	-0,102 ^{**}	-0,065	-0,108 [*]	-0,101 [*]	-0,069
	(0,057)	(0,051)	(0,049)	(0,057)	(0,052)	(0,049)
Društveni konzervativizam	-0,178	-0,096	0,032	-0,098	-0,023	0,017
	(0,171)	(0,156)	(0,152)	(0,172)	(0,158)	(0,153)
Populizam	0,065	-0,066	0,309 [*]	0,066	-0,078	0,334 ^{**}
	(0,181)	(0,163)	(0,166)	(0,182)	(0,166)	(0,168)
Etnički ekskluzivizam	-0,165 ^{**}	-0,078	0,153 ^{**}	-0,183 ^{**}	-0,086	0,141 [*]
	(0,079)	(0,073)	(0,073)	(0,080)	(0,074)	(0,074)
Povjerenje u institucije	-0,184	-0,090	0,218	-0,216	-0,106	0,184
	(0,185)	(0,167)	(0,159)	(0,186)	(0,168)	(0,159)
Povjerenje u EU	0,097	-0,069	-0,155	0,120	-0,058	-0,154
	(0,118)	(0,109)	(0,105)	(0,119)	(0,110)	(0,106)
Povjerenje u tradicionalne medije	-0,531 ^{***}	-0,284 [*]	-0,170	-0,558 ^{***}	-0,279 [*]	-0,163
	(0,183)	(0,162)	(0,154)	(0,184)	(0,163)	(0,154)
Efikasnost izvršne vlasti	-0,547	0,078	0,050	-0,432	0,156	0,135
	(0,354)	(0,334)	(0,323)	(0,354)	(0,335)	(0,324)

BARTUL VUKSAN-ĆUSA, VIŠESLAV RAOS
DIJETE U VREMENU: DOB I BIRAČKO PONAŠANJE U HRVATSKOJ

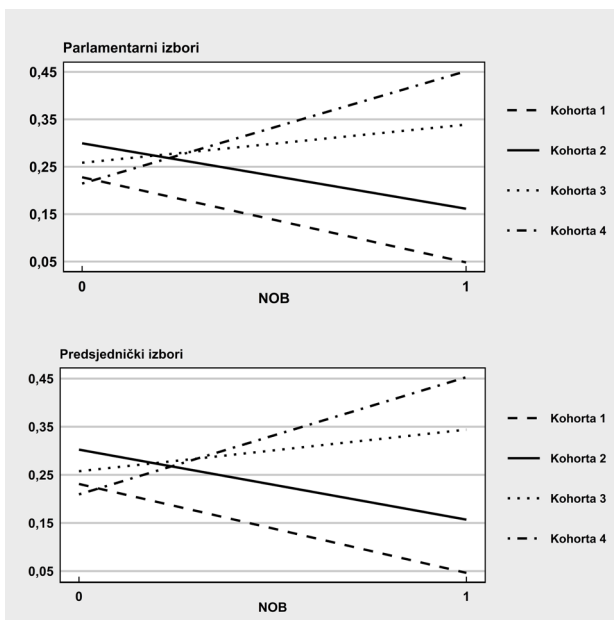
Konstanta	8,965 ^{***} (1,492)	5,197 ^{***} (1,377)	0,549 (1,343)	8,600 ^{***} (1,492)	5,180 ^{***} (1,382)	0,515 (1,351)
N	979	979	979	979	979	979
Nagelkerkeov-pseudo-R ²	0,276	0,276	0,276	0,292	0,292	0,292
Log-izglednost	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,051,800	-1,043,400	-1,043,400
Nulta log-izglednost	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500	-1,179,500

^{*}p<0,1; ^{**}p<0,05; ^{***}p<0,01

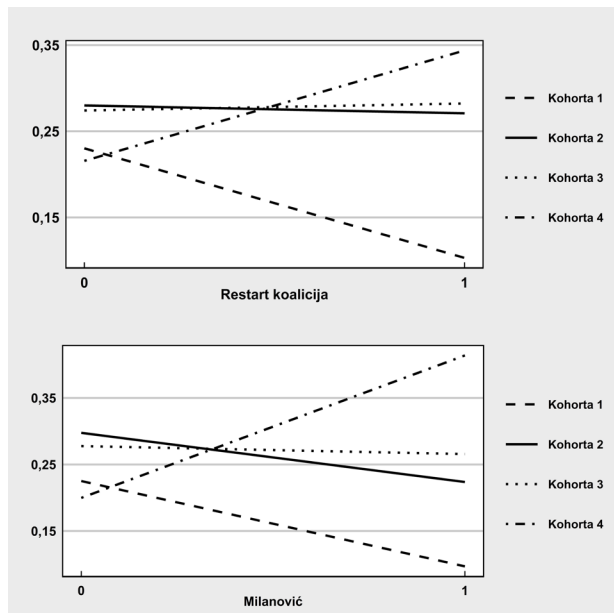
Slika 1. Marginalni efekti, vjeronauk

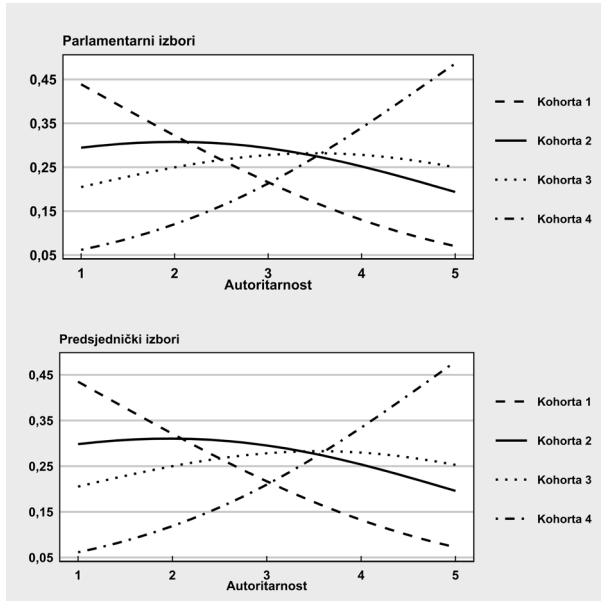
Slika 2. Marginalni efekti, NOB

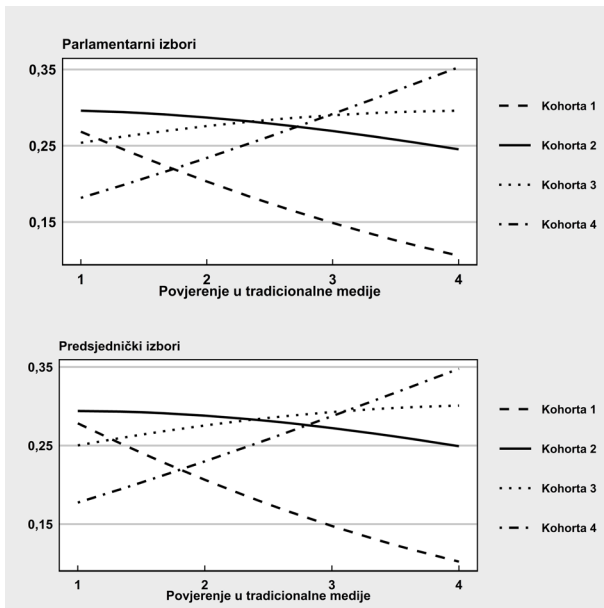
Slika 3. Marginalni efekti, Restart i Milanović

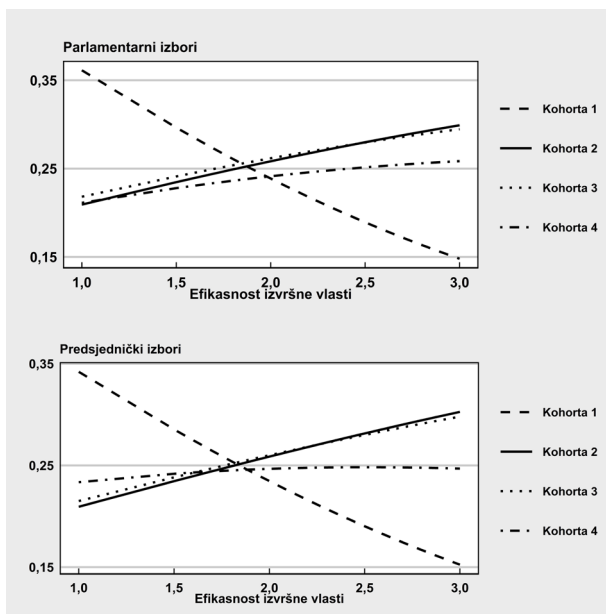
Slika 4. Marginalni efekti, autoritarnost

Slika 5. Marginalni efekti, povjerenje u tradicionalne medije

Slika 6. Marginalni efekti, efikasnost izvršne vlasti

Treba završno istaknuti kako usporedba regresijskih modela primijenjenih na podatcima za parlamentarne, odnosno za predsjedničke izbore pokazuje visoku razinu podudaranja, s time da se model za predsjedničke izbore pokazuje tek marginalno više ugođen od onoga za parlamentarne, pa tako „predsjednički model” ima za 0,016 veći pseudo-kvadrat od „parlamentarnoga modela”.

Varijable od kojih smo očekivali statističku značajnost, a koja je izostala, ponajprije su one koje ispituju odnos prema Miroslavu Škori na parlamentarnim i predsjedničkim izborima. Očekivali smo da će mlađe dobne kohorte više preferirati Domovinski pokret i Miroslava Škoru, tj. stranku, odnosno kandidata koji se nalaze izvan tradicionalnih društvenih rascjepa i političkih identiteta u Hrvatskoj, čime bi se nastavio trend započeo s Mostom i Živim zidom, kao što to primjećuje Henjak (2018) u analizi izbora 2015. i 2016. godine ili, pak, povezanost dobi i glasa za Domovinski pokret kod analize kretanja biračkih preferencija opće populacije za izbore 2020. (Raos 2020).

Naposljetku, statistički značajnom nije se pokazala niti ljestvica društvenoga konzervativizma, te se stoga ne može reći kako se opreka liberalnih i konzervativnih društvenih stavova „raspada” po dobi, odnosno po populacijskim kohortama, već je i jedan i drugi pol podjednako zastupljen u čitavoj populaciji. Ovakav međugeneracijski prijenos vrijednosti moguće

je povezati i s konceptom „retradicionalizacije“ (usp. Županov 2011), no njegovo podrobnije ispitivanje prelazi okvire ovoga rada.

ZAKLJUČAK

U ovome radu smo, na temelju novih podataka, dobivenih iz terenske ankete iz niza *Hrvatskih izbornih studija*, pokušali stvoriti sinergiju uvida iz sociologije mladih i istraživanja društvenih rascjepa i biračkog ponašanja. Osnovno pitanje na koje se pokušavalo odgovoriti jest u kojoj mjeri se strukturiranje biračkih preferencija u Hrvatskoj razlikuje prema dobnim kohortama, s posebnim naglaskom na mladima. U širem smislu, pokušalo se proniknuti može li se govoriti o postojanju ili makar otvaranju možebitnoga dobnog jaza. Ispitivanje odnosa dobnih skupina i strukturiranja biračkog ponašanja pokazalo je kako stavovi i preferencije podosta „raspadaju“ na dvije osnovne dobne skupine, mlađu (1. i 2. dobna kohorta), te stariju (3. i 4. dobna kohorta), s time da su najizraženije razlike između najmlađih i najstarijih. Starije dobne skupine puno su više vezane uz obiteljsko naslijeđe Narodnooslobodilačke borbe, ali su i više autoritarne, te pokazuju višu razinu povjerenja u tradicionalne medije i efikasnost izvršne vlasti. Uz to, starije dobne skupine više se identificiraju sa strankama, manje je vjerojatno da podupiru školski vjeronauk kao bitan marker identitetske religioznosti (konfesionalnosti). Nasuprot tome, ljestvica društvenoga konzervativizma nije se pokazala statistički značajnim prediktorom.

Sukladno tome, možemo ustvrditi kako ovo istraživanje opipava slabašni, no ipak primjetni dobni raskorak u biračkome tijelu, na način da je međugeneracijska transmisija temeljnoga povijesno-identitetskog rascjepa oslabljena, tj. kako za mlađe birače obiteljska biografija povezana s Drugim svjetskim ratom više ne može funkcionirati kao dobar prediktor, dok se, pak, mladi, nasuprot nekim prethodnim istraživanjima, pokazuju manje autoritarnima, ali i podjednako liberalnima, odnosno konzervativnima naspram starijih dobnih kohorti. Budući da se povijesno-identitetski rascjep ponajviše strukturira uz preferencije glasovanja za kandidate i stranke lijevo od centra, rast značaja naslijeđa NOB-a s dobi ide ukorak i s većim šansama glasa za SDP i druge stranke lijevo od centra s godinama. Buduća bi istraživanja trebalo ispitati u kojoj mjeri je ovo nagovještaj smjene generacija i otvaranja dobnoga jaza u biračkome ponašanju, te u kojoj mjeri je starenje birača koji preferiraju etablirane stranke lijevo od centra otvorilo prostor novim strankama na ljevici u mobilizaciji mlađih birača.

LITERATURA

- Ančić, Branko, Baketa, Nikola i Kovačić, Marko. 2019. "Exploration of Class and Political Behavior in Croatia". *International Journal of Sociology*, (49) 4: 264–281.
- Bagić, Dragan. 2011. „Politički stavovi maturanata i njihove determinante: Odgaja li škola dobre građane?” U ur. Dragan Bagić. *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG, Fakultet političkih znanosti (str. 45–74).
- Bagić, Dragan i Šalaj, Berto. 2011. „Političko znanje mladih u Hrvatskoj”. U ur. Dragan Bagić. *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG, Fakultet političkih znanosti (str. 24–45).
- Blanuša, Nebojša. 2015. „Drugi svjetski rat kao transgeneracijska trauma: sablasti prošlosti među mladima u Hrvatskoj”. U ur. Vlasta Ilišin, Anja Gvozdanović i Dunja Potočnik. *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo (str. 125–145).
- Bovan, Kosta, Kovačić, Marko i Vučković, Milica. 2018. „Being mainstream, being radical: how do young people understand radicalism in Croatia”. *Šolsko polje*, 29 (5–6): 59–85.
- Caramani, Daniele. 2013. „Stranački sustav”. U ur. Daniele Caramani. *Komparativna politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti (str. 235–257).
- Castanho Silva, Bruno at all. 2019. „Publicopinionsurveys: a newmeasure”. In eds. Kirk A. Hawkins at all. *The Ideational Approach to Populism: Concept, Theory, and Analysis*. Abingdon, Oxon and New York: Routledge, Francis & Taylor Group (str. 150–177).
- Čorkalo Biruški, Dinka i dr. 2020. *Preživjeti i živjeti. Hrvatsko društvo u vrijeme koronakrize*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Čular, Goran. 1999. „Koncept lijevog i desnog u empirijskoj političkoj znanosti: značenje, razumijevanje, struktura, sadržaj”. *Politička misao*, (36) 1: 153–168.
- Čular, Goran. 2004. „Razvoj hrvatskog stranačkog sustava: četiri teze”. In eds. Josip Kregar, Vlado Puljiz i Slaven Ravlić. *Hrvatska – kako dalje? zadanosti i mogućnosti*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo „Miko Tripalo” (str. 135–150).
- Čular, Goran, Nikić Čakar, Dario i Raos, Višeslav. 2016. *Intra-Party Democracy in Croatian Political Parties: Politicians’ Perspectives*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Čular, Goran i Šalaj, Berto. 2019. „Kritički građani ili nezadovoljni autokrati? Potpora demokraciji u Hrvatskoj 1999–2018”. *Analiza Hrvatskog politološkog društva* (16) 1: 7–26.
- Čuvalo, Antonija. 2010. „Osobine medijskih publika i povjerenje u medije”. *Medijske studije*, 1 (1–2): 40–53.

- Čuvalo, Antonija. 2013. „Institutional trust in the Croatian post-socialist context”. *CM – časopis za upravljanje komuniciranjem*, 28 (8): 145–163.
- Čuvalo, Antonija i Peruško, Zrinjka. 2017. „Ritmovi medijskih generacija u Hrvatskoj: istraživanje repertoara medijskih generacija iz sociološke perspektive”. *Revija za sociologiju*, 47 (3): 271–302.
- Čelap, Kristina i Nikić Čakar, Dario. 2017. „Unutarstranačka demokracija u Hrvatskoj: (Ne)moć običnih članova u procesu stvaranja stranačkih politika”. *Politička misao*, 54 (3): 80–107.
- Franc, Renata i Međugorac, Vanja. 2015. „Mladi i (ne)povjerenje u institucije: moguće odrednice i posljedice”. U ur. Vlasta Ilišin, Anja Gvozdanović i Dunja Potočnik. *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo (str. 47–65).
- Gvozdanović, Anja. 2014. „Politički utjecaj i vrijednosti kao odrednice političkog povjerenja mladih u Hrvatskoj”. *Revija za sociologiju*, 44 (1): 5–30.
- Gvozdanović, Anja i dr. 2019. *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019.* Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Gvozdanović, Anja i Kovačić, Marko. 2020. „Devedesete s odgođenim djelovanjem: jačanje tradicionalističkih vrijednosti među mladima u Hrvatskoj”. U ur. Orlanda Obad i Petar Bagarić. *Devedesete: kratki rezovi*. Zagreb: Nova etnografija. Institut za etnologiju i folkloristiku (str. 227–268).
- Henjak, Andrija. 2005. „Determinante ideološke samoidentifikacije hrvatskih birača na parlamentarnim izborima 2003. godine”. *Politička misao*, (42) 1: 85–110.
- Henjak, Andrija. 2007. „Values or Interests: Economic Determinants of Voting Behavior in the 2007 Croatian Parliamentary Elections”. *Politička misao*, (44) 5: 71–90.
- Henjak, Andrija. 2011. „Stranačka identifikacija i granice stranačke mobilizacije u Hrvatskoj nakon 2000. godine”. *Političke perspektive*, (1) 1: 29–55.
- Henjak, Andrija. 2017. „Lojalnost, glas ili izlazak: izborna participacija i potpora novim strankama u Hrvatskoj”. *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, (14) 1: 79–103.
- Henjak, Andrija. 2018. „Nose li parlamentarni izbori 2015. i 2016. godine promjenu političkih rascjepa u Hrvatskoj?” *Društvena istraživanja*, (27) 3: 383–406.
- Henjak, Andrija. 2019. „Što nam predsjednički izbori mogu reći o političkim trendovima u Hrvatskoj?” *Revija za sociologiju*, 49 (3): 419–428.
- Henjak, Andrija i Vuksan-Ćusa, Bartul. 2019. „Interesi ili nešto drugo? Ekonomski stavovi i njihova utemeljenost u društvenoj strukturi u Hrvatskoj”. *Revija za sociologiju*, 49 (1): 37–60.

- Henjak, Andrija, Zakošek, Nenad and Čular, Goran. 2013. "Croatia". In eds. Sten Berglund at all *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Third edition Cheltenham i Northampton, MA: Edward Elgar (str. 443–480).
- Ilišin, Vlasta. 2002. „Mladi i politika”. U ur. Vlasta Ilišin i Furio Radin. *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (str. 155–202).
- Ilišin, Vlasta. 2011. „Vrijednosti mladih u Hrvatskoj”. *Politička misao*, 48 (3): 82–122.
- Ilišin, Vlasta. 2015. „Paradoksi demokratskog potencijala suvremene generacije mladih”. U ur. Vlasta Ilišin, Anja Gvozdanić i Dunja Potočnik. *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo (str. 15–47).
- Ilišin, Vlasta i Gvozdanić, Anja. 2016. „Struktura i dinamika vrijednosti mladih u hrvatskom društvu”. U ur. Duško Sekulić. *Vrijednosti u hrvatskom društvu*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo (str. 169–197).
- Ilišin, Vlasta i Spajić Vrkaš, Vedrana (ur.). 2017. *Generacija osujećenih: Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Ilišin, Vlasta, Gvozdanić, Anja and Potočnik, Dunja. 2017. “Contradictory tendencies in the political culture of Croatian youth: unexpected anomalies or an expected answer to the social crisis?” *Journal of Youth Studies*, 21 (1): 51–71.
- Ilišin, Vlasta i Gvozdanić, Anja. 2020. „Klijentelizam i mladi u Hrvatskoj: komparativni uvid u odnos prema korištenju veza i poznanstava”. U ur. Kristijan Kotarski i Goran Radman. *Hrvatska u raljama klijentelizma. Politike, postupci posljedice trgovanja institucionalnom moći*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo (str. 115–139).
- Jou, Wall. 2010. „Continuities and changes in left-right orientations in new democracies: The cases of Croatia and Slovenia”. *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (1): 97–113.
- Kovačić, Marko i Horvat, Martina (ur.). 2016. *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, GONG.
- Kasapović, Mirjana, Šiber, Ivan i Zakošek, Nenad (ur.). 1998. *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*. Zagreb: Alinea.
- Linek, Lukáš and Petrúšek, Ivan. 2016. “What’s Past is Prologue, or is it? Generational Effects on Voter Turnout in Post-Communist Countries, 1990–2013”. *Electoral Studies*, 42 (2): 78–90.
- Nikić Čakar, Dario. 2018. The Rise of New Challenger Parties in Croatia: Party System Stability Endangered? *ECPR General Conference*, Universität Hamburg.
- Nikić Čakar, Dario and Čular, Goran. 2016. “Organizational Structures of Political Parties in Croatia”. In eds Katarzyna Sobolewska-Mysłik, Beata Kosowska-Gąstoł and Piotr Borowiec. *Organizational Structures of Political Parties in*

- Central and Eastern European Countries*. Krakov: Jagelonska sveučilišna naklada (pp. 109–132).
- Nikodem, Krunoslav. 2019. „Važno je imati moćnog vođu! Analiza autoritarnosti u hrvatskom društvu od 1999. do 2018. godine”. *Društvena istraživanja*, 28 (3): 391–410.
- Nikodem, Krunoslav i Zrinščak, Siniša. 2019. „Između distancirane crkvenosti i intenzivne osobne religioznosti: religijske promjene u hrvatskom društvu od 1999. do 2018. godine”. *Društvena istraživanja*, 28 (3): 371–390.
- Raos, Višeslav. 2019. „Ideology, Partisanship, and Change: Voter Profiles of Main Political Parties in Croatia”. *Politička misao*, (56) 3–4: 7–28.
- Raos, Višeslav. 2020. „Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije”. *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 17 (1): 7–30.
- Šiber, Ivan. 1989. „Autoritarna struktura ličnosti – kritički prikaz jugoslavenskih istraživanja”. *Politička misao*, 26 (1): 129–145.
- Šiber, Ivan. 1997. „Izborne orijentacije i ideologijski sukobi tijekom Drugoga svjetskog rata. Značenje političke biografije obitelji”. *Politička misao*, 34 (2): 104–128.
- Šiber, Ivan. 1998. „Autoritarna ličnost, politički svjetonazor i stranačka preferencija”. *Politička misao*, 35 (4): 193–209.
- Vuksan-Ćusa, Bartul. 2018. „Birači, stranke i migranti”. *Političke analize*, 9 (36): 10–14.
- Županov, Josip. 2002. „Predgovor”. U ur. Vlasta Ilišin i Furio Radin. *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (str. 9–12).
- Županov, Josip. 2011. Hrvatsko društvo danas – kontinuitet i promjena. *Politička misao*, 48 (3), 145–163.

DODATAK

Tablica 5. Struktura prediktivnih ljestvica

Prediktor	Čestice
Autoritarnost	Mišljenje većine uvijek je najbolje. (1-5) Ono što je ovoj zemlji potrebnije od zakona i političkih programa je nekoliko hrabrih i odlučnih ljudi u koje narod može imati povjerenje. (1-5) Ne treba iznositi vlastito mišljenje, jer čovjek nikad ne zna od čega može nastradati. (1-5) Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati. (1-5) Ono što je mladima najpotrebnije, to je stroga disciplina, odlučnost i volja da rade i da se bore za obitelj i domovinu. (1-5)
Cronbachova α : 0,61	
Društveni konzervativizam	Nema društvenog napretka bez poštivanja autoriteta u obitelji, školi i državi. (1-5) Sukobi različitih interesnih skupina u našem društvu škode općem interesu države. (1-5) Treba se vratiti tradiciji i izvornim vrijednostima svog naroda. (1-5) Hrvatskoj bi bilo bolje kad bi svi građani slijedili kršćanske moralne vrijednosti. (1-5) Države u kojima u velikoj većini živi samo jedna nacija i vjera stabilnije su od država s više nacija i vjera. (1-5)
Cronbachova α : 0,71	
Povjerenje u institucije	Stupanj povjerenja u Predsjednika (1-5) Stupanj povjerenja u Sabor (1-5) Stupanj povjerenja u Vladu (1-5) Stupanj povjerenja u sudove (1-5) Stupanj povjerenja u javnu upravu (1-5) Stupanj povjerenja u političke stranke (1-5) Stupanj povjerenja u sindikate (1-5)
Cronbachova α : 0,87	
Povjerenje u tradicionalne medije	Stupanj povjerenja u vijesti na televiziji (1-5) Stupanj povjerenja u vijesti u tiskanim medijima (1-5) Stupanj povjerenja u vijesti na radiju (1-5)
Cronbachova α : 0,90	
Populizam	Političari uvijek trebaju pažljivo slušati probleme ljudi. (1-5) Volja naroda treba biti najviše političko načelo ove države. (1-5) Vlada radi isključivo u korist nekoliko krupnih interesnih grupa koje brinu samo o sebi. (1-5)
Cronbachova α : 0,63	

Etnički ekskluzivizam	Zbog različitih razloga pripadnici različitih naroda dolaze u međusobne odnose. Molimo Vas da od navedenih odnosa u tablici odaberete najbliži odnos koji biste bili spremni prihvatiti s pripadnicima i pripadnicama svake od sljedećih grupa(1 – da stupimo u rodbinsku vezu, 7 – zabraniti im dolazak u Hrvatsku): 1. Muslimanski imigranti s Bliskoga istoka 2. Albanci 3. Bošnjaci 4. Romi 5. Srbi 6. Židovi
Cronbachova α : 0,92	
Efikasnost izvršne vlasti	Koliko se svaka od dvije najveće stranke (HDZ i SDP) zauzima za interese (1–3): 1. radnika 2. srednjih slojeva 3. nacionalnih manjina 4. seksualnih manjina 5. dugotrajno nezaposlenih ljudi 6. dobrostojećih ljudi 7. siromašnih ljudi 8. poduzetnika i poslodavaca 9. ljudi koji žive na selu 10. ljudi koji žive u velikim gradovima 11. mladih 12. starih
Cronbachova α : 0,91	

Tablica 6. Deskriptivna statistika nedihotomnih prediktora

Prediktor	N	M	SD	Min	0,25	0,75	Maks
Religioznost	979	2,68	1,69	1,00	1,00	4,00	6,00
Autoritarnost	977	3,33	0,81	1,00	2,80	3,80	5,00
Suverenizam	979	4,48	2,04	1,00	3,00	6,00	7,00
Društveni konzervativizam	973	3,63	0,84	1,00	3,20	4,20	5,00
Populizam	976	4,30	0,69	1,00	1,33	5,00	5,00
Etnički ekskluzivizam	979	4,72	1,57	1,00	3,67	6,00	7,00
Povjerenje u institucije	974	2,23	0,80	1,00	1,57	2,83	4,71
Povjerenje u EU	951	2,76	1,18	1,00	2,00	4,00	5,00

Povjerenje u medije	974	2,31	0,72	1,00	2,00	3,00	4,00
Efikasnost izvršne vlasti	943	2,56	0,32	1,00	2,38	2,80	3,00

Tablica 7. Kontingencijska tablica za najznačajnije dihotomne prediktore

	Vjeronauk		NOB		Restart koalicija		Milanović	
	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Kohorta 1 (18–30)	54%	46%	95%	5%	84%	16%	87%	13%
Kohorta 2 (31–46)	68%	32%	87%	13%	70%	30%	76%	24%
Kohorta 3 (47–60)	70%	30%	81%	19%	68%	32%	75%	25%
Kohorta 4 (61–99)	72%	28%	73%	27%	60%	40%	64%	36%

SUMMARY

A CHILD IN TIME – AGE AND ELECTORAL BEHAVIOUR
IN CROATIA

the article analyzes the relation between age and voter behavior in Croatia on the basis of a field survey conducted after the 2019/2020 presidential election and before the 2020 parliamentary election. The article is situated at the intersection of research traditions of youth sociology and social cleavages analysis and voter behavior studies. This study uses a multinomial logistic regression model to test the relation between predictors stemming from the dimensions of religion and ethics, history, parties, values, trust, and socioeconomic status, and age groups. The conducted analysis shows that there is a congruence of predictive models for parliamentary and presidential elections. Further, the study shows that voter behavior in Croatia is largely clustered in two age groups, one composed of those aged 18 to 46, and the other one aged 47 to 99. The younger group is characterized by lower levels of authoritarian values, lower trust in traditional media, and lower trust in government efficacy. Family heritage of the Partisan Movement is the single most significant variable, which significantly increases with age. In the case of religious education in schools, one can observe a socialization effect, whereby younger age groups accept it more than older groups, although there are no significant differences considering the religiosity predictor between age groups. Besides this, no statistically significant differences between cohorts on the liberal-conservative scale could be determined. In conclusion, one can say that this paper shows a certain glimpse of an age gap in voter behavior, especially considering the main social cleavage in Croatia, rooted historical and identity differences, which significantly fades away among younger generations.

KEYWORDS: youth; social cleavages; voter behavior; elections, Croatia